

Protocol
leesproblemen en dyslexie

INLEIDING

Voor u ligt het schoolspecifiek protocol leesproblemen en dyslexie van onze school. We hebben dit protocol gebaseerd op het Protocol leesproblemen en dyslexie, ontwikkeld door het Expertisecentrum Nederlands. Het vormt een leidraad voor toetsing en begeleiding van de leerlingen op het gebied van lezen en spelling. In dit document kan verwezen worden naar een bladzijde van bovengenoemd Protocol.

De meeste leerlingen leren zonder veel problemen lezen en spellen; zij profiteren voldoende van goed onderwijs, waarbij rekening gehouden wordt met verschillen tussen de leerlingen. Leerlingen kunnen, door verschillende oorzaken, een achterstand hebben. In veel gevallen kan deze, met extra zorg, weer worden ingehaald. In Nederland heeft echter 10% van de leerlingen moeite met lezen en spelling. Ongeveer 4% van alle leerlingen heeft dyslexie (Blomert, 2006a).

WAT IS DYSLEXIE?

In Nederland worden officieel de volgende definities van dyslexie gehanteerd:

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau. (Stichting Dyslexie Nederland, 2008).

Dyslexie is een specifieke lees- en spellingstoornis met een neurobiologische basis, die wordt veroorzaakt door cognitieve verwerkingsstoornissen op het raakvlak van fonologische en orthografische taalverwerking. Deze specifieke taalverwerkingsproblemen wijken proportioneel af van het overige cognitieve en m.n. taalverwerkingsprofiel en leiden tot een ernstig probleem met het lezen en spellen van woorden ondanks regelmatig onderwijs. Dit specifieke lees- en spellingprobleem beperkt in ernstige mate een normale educatieve ontwikkeling, die op grond van de overige cognitieve vaardigheden geïndiceerd zou zijn. (Blomert, 2006b)

Dyslexie is een complex probleem dat invloed heeft op het algeheel functioneren van een leerling. Het komt voor binnen alle vormen van onderwijs, alle niveaus van intelligentie en is onafhankelijk van de sociaal-emotionele achtergrond. Wel komt dyslexie vaker voor bij jongens dan bij meisjes. In de meeste gevallen is er sprake van een probleem op het gebied van de verwerking van klanken (fonologische verwerking) en de toegankelijkheid van taalkennis in de hersenen. Dyslectici hebben last van decodeerproblemen. Hiermee bedoelen we dat het omzetten van een geschreven letterreeks in de corresponderende klankcode problemen oplevert. Mensen met dyslexie hebben moeite met lezen, spellen, schrijven en ook vaak met rekenen (Peer, 2000)

Dyslexie is een specifieke leerstoornis met een neurologische basis. Dyslexie gaat nooit over. De mate waarin een kind er last van heeft, is afhankelijk van zijn leeftijd, het

onderwijsaanbod en zijn intellectuele mogelijkheden om de lees- en/of spellingproblemen te compenseren.

In dit protocol staat aangegeven op welke manier wij te werk gaan om leesproblemen te kunnen signaleren en aanpakken. Uit onderzoek is gebleken dat hoe eerder leesproblemen worden onderkend, hoe groter de kans is dat een interventieprogramma succesvol is. Voor een belangrijk deel kunnen deze problemen dan binnen het schoolprogramma verholpen worden. In sommige gevallen zijn de leesproblemen zo complex en hardnekkig dat hulp van buitenaf noodzakelijk is om tot een diagnose te komen. Deze hardnekkigheid kan blijken uit een blijvende achterstand bij het lees- en spellingproces, ondanks systematische hulp. Dat verschijnsel noemen we “didactische resistentie”. Deze kan worden aangetoond wanneer een leerling niet of nauwelijks vooruitgang boekt gedurende een half jaar intensieve leesbegeleiding van ten minste drie keer per week 20 minuten, met behulp van een aantoonbaar effectieve aanpak. In dat geval is er een vermoeden van dyslexie en wordt aan ouders geadviseerd, in samenwerking met de school, een diagnose te laten stellen door een extern bureau.

LANDELIJK GENORMEERDE NIVEAUS¹

Om te kunnen zien of leerlingen vorderen bij lezen en spellen hanteren wij de landelijk genormeerde toetsen van CITO. CITO maakt gebruik van twee soorten niveau-aanduidingen. Het ene niveau is gebaseerd op letterweergave: A/B/C/D/E. Het andere niveau is gebaseerd op cijferweergave: I/II/III/IV/V.

Weergave van het percentage op letterniveau:

- A: 25% hoogst scorende leerlingen
- B: 25% leerlingen die net boven tot ruim boven het gemiddelde scoren
- C: 25% leerlingen die net onder tot ruim onder het gemiddelde scoren
- D: 15% leerlingen die ruim onder het gemiddelde scoren
- E: 10% laagst scorende leerlingen

Weergave van het percentage op cijferniveau: blz. 50

- I ver boven gemiddelde, 20%
- II boven gemiddelde, 20%
- III gemiddelde groep, 20%
- IV onder gemiddelde, 20%
- V ver onder gemiddelde, 20%

¹ Expertisecentrum Nederlands, protocol gr.5/8, blz.52

ONS STREEFNIVEAU

Eind Groep 1: Minimaal 5 letters passief benoemen.

Eind groep 2: Wij streven ernaar dat de leerlingen de volgende doelen behalen bij beginnende geletterdheid:

Minimaal 6 letters in januari;

Minimaal 12 letters in juni;

Minimaal niveau BIII op toetsen Taal voor Kleuters;

KIJK! Ontwikkeling van beginnende geletterdheid L4: het maken van woorden op basis van (gedeeltelijke) letterkennis in juni.

Groep 3 t/m 8:

In dit protocol hanteren we de AI-EV !-indeling om de leerlingen te selecteren die ruim onder tot ver onder het gemiddelde presteren.

Wij streven ernaar dat 75% van de leerlingen minimaal een CIII-score behaalt. Omdat de CIII-score echter in het risicogebied valt wordt het aanbod voor deze leerlingen geïntensiveerd. Bij een DIV tot EV-score is sprake van een duidelijke achterstand en wordt intensivering van het onderwijs eventueel aangevuld met de inzet van specifieke interventies.

ZORGNIVEAUS²

Zorgniveau 1:

Ile leerlingen krijgen goed lees- spellingonderwijs in groepsverband. Voor 75% van de leerlingen voldoet dit. Deze 75% halen bij de CITO-toetsen een score tussen AI en CIII. Deze groep wordt, overeenkomstig de groepsplannen, vermeld als de basisgroep verder aan te duiden als vierkant.

Zorgniveau 2:

Gemiddeld 15 % van alle leerlingen scoren ruim onder het landelijk gemiddelde en halen een CIV- DIV- of DV-score. Deze leerlingen hebben extra zorg en begeleiding nodig van de leerkracht, binnen groepsverband. Zij hebben behoefte aan extra herhaling van de leerstof en soms is het nodig de leerstof in kleinere stapjes aan te bieden. Dit betekent meer instructie, meer leertijd en meer oefentijd, zodat de leerling meer gelegenheid krijgt zich de stof eigen te maken en deze te automatiseren. (Foorman & Torgesen, 2001) De leerkracht maakt bij voorkeur gebruik van aanvullende materialen uit de gebruikte methode. Ook is het mogelijk dat de leerkracht specifieke interventies uitvoert in een kleine groep of dat extra zorg wordt verleend d.m.v. r.t. buiten de klas. Deze groep wordt, overeenkomstig de groepsplannen, vermeld als de extra hulpgroep of driehoek. De extra zorg wordt gegeven tot de leerling een CIII-score behaalt, dit omdat deze leerlingen vaak snel een terugval vertonen wanneer zij geen extra zorg meer krijgen.

Toetsing bij zorg in de klas volgt na 8- 10 weken. Toetsing bij zorg buiten de klas d.m.v. r.t. volgt na 8 weken.

Zorgniveau 3:

Gemiddeld 10% van de leerlingen (dit zijn de leerlingen met een EV-score) heeft moeite met lezen en/of spelling. Hierbij worden specifieke interventies uitgevoerd zoals beschreven wordt in het boek 'Leesproblemen en Dyslexie' in het hoofdstuk Aanpak. Deze groep wordt aangeduid als extra hulpgroep.

² Expertisecentrum Nederlands, protocol gr.4, blz.8/9

Toetsing bij zorg in de klas volgt na 8-10 weken. Toetsing bij zorg buiten de klas d.m.v. r.t. volgt na 8 weken.

Zorgniveau 4:

Gemiddeld 4% van de leerlingen heeft dyslexie. Voor deze leerlingen dient diagnostiek en behandeling in een zorginstituut te worden ingezet.

Indien na een periode van intensieve effectieve begeleiding in zorgniveau 3 gedurende een termijn van twee keer 12 weken een didactische resistentie wordt geconstateerd kan een vermoeden van dyslexie worden uitgesproken. In dat geval wordt aan de ouders verzocht een onderzoek naar dyslexie te laten uitvoeren. Per heden, 2015, wordt dit onderzoek door de gemeente vergoed indien op 3 aaneengesloten toetsmomenten met tussenpozen minimaal 12 weken een EV-score voor technisch lezen behaald is door de leerling of er sprake is van leesproblemen (DIV tot EV-score) in combinatie met forse spellingsproblemen (EV-score). De leerling dient daarbij een didactische leeftijd van ten minste 15 maanden te hebben. Externe zorg wordt vergoed als bij genoemd onderzoek ernstige enkelvoudige dyslexie geconstateerd wordt. Is er sprake van een bijkomend ander gediagnosticeerd probleem of stoornis, dan wordt wel het onderzoek vergoed, maar niet de behandeling die daarop volgt.

Na vaststelling van dyslexie door een erkend bureau en na afloop van behandeling krijgt de leerling een dyslexiekaart (afspraken compensatie en dispensatie). Met de leerling en de ouders wordt besproken van welke hulpmiddelen gebruik gemaakt kan gaan worden en op welke gebieden gedispenseerd of gecompenseerd wordt. De school bepaalt welke hulpmiddelen in de school voorhanden zijn. De leerling neemt deze kaart mee naar de volgende groep.

Zie hiervoor verder bijlage 1.

Kinderen in zorgniveau 4 worden aangeduid als extra hulpgroep.

DE ZORGSTRUCTUUR VAN ONZE SCHOOL

Wij volgen de 1 zorgroute, waarbij het schooljaar is verdeeld in 2 perioden, met 2 tussenevaluaties.

Dit betekent dat er 2x per jaar groepsbesprekingen plaatsvinden waarbij het handelen in de groep wordt geëvalueerd en de groepsplannen worden bijgesteld/aangepast. Ook naar aanleiding van de tussenevaluaties worden de groepsplannen eventueel aangepast.

De problematiek van de gesignaleerde leerlingen wordt met de ouders besproken.

Hulp in zorgniveau 2 vindt vaak binnen de groep plaats en zo nodig d.m.v. r.t. buiten de klas. Voor hulp in zorgniveau 3 geldt dat deze indien mogelijk steeds buiten de klas door de r.t.'er gegeven wordt. Dit is o.a. afhankelijk van formatiemogelijkheden, groepssamenstelling etc. De problematiek en de geboden hulp wordt altijd met de ouders besproken.

De hulp aan deze leerlingen wordt opgenomen in het groepsplan met de doelen.

Evaluaties worden eveneens met alle betrokkenen besproken.

HET BETREKKEN VAN OUDERS BIJ INTERVENTIE

- Aangezien een vroegtijdige onderkenning en interventie essentieel is, is het in het belang van de leerling om ouders als gelijkwaardige gesprekspartner te beschouwen en ze volledig op de hoogte te houden van, en ze te betrekken bij de begeleiding van hun kind.
- De problematiek van de gesignaleerde leerlingen wordt in alle groepen met de ouders besproken en in een door ouders ondertekend gespreksverslag vastgelegd.
- Als er hulp buiten de klas wordt geboden, worden de ouders, na de evaluatie, via de mail op de hoogte gebracht van het resultaat.
- Van ouders wordt verwacht dat zij hun kind extra hulp bieden met een door school aangeboden programma.
- Ook voor leerlingen met leesstoornissen geldt dat veel lezen (oefenen) belangrijk is. Lezen thuis helpt. Ondersteuning door ouders is daarbij belangrijk. Over het hoe en waarom worden ouders geïnstrueerd door de leerkracht of intern begeleider. In algemene zin is veel lezen (voorlezen, samen lezen, leespetletjes) erg belangrijk.
- Het belang van leesplezier wordt met ouders gedeeld. Aandacht voor vergroten van het leesplezier is belangrijk (leuke boeken, eigen keuze van boeken, leuk tijdstip).
- Websites waarnaar ouders verwezen worden: www.steunpuntdislexie.nl, www.balansdigitaal.nl, www.stichtingdyslexienederland.nl.

GROEP 1 EN 2

In groep 1-2 wordt volop aan de taalontwikkeling van kinderen gewerkt. Er wordt aandacht besteed aan de volgende zaken:

- Boekoriëntatie en verhaalbegrip (tussendoelen 1 en 2)
- Functies van geschreven taal (tussendoel 3)
- Relatie tussen gesproken en geschreven taal (tussendoel 4)
- Taalbewustzijn (tussendoel 5)
- Alfabetisch principe (tussendoel 6)
- Functioneel lezen en schrijven (tussendoel 7)

We gebruiken in groep 1 en 2 de werkmap fonemisch bewustzijn van het CPS.

In groep 1 worden oefeningen gedaan met voorbereidende vaardigheden op het fonemisch bewustzijn. Zoals luisteren, zinnen en woorden, rijmen en klankgroepen. Dit noemen we het fonologisch bewustzijn.

Parallel aan het fonemisch bewustzijn wordt er in groep 2 gericht aandacht besteed aan de uitbreiding van de letterkennis.

Een kind met een zwak fonologisch bewustzijn heeft moeite met het doorzien van de klankstructuur van woorden en zinnen (bijv. moeite met rijmen, moeite met het verdelen van zinnen in woorden of het verdelen in lettergrepen). Het fonologisch bewustzijn ontwikkelt zich bij kleuters steeds verder, totdat het kind (doorgaans in de loop van groep 2) beseft dat woorden zijn opgebouwd uit afzonderlijke klanken. Dit aspect van fonologisch bewustzijn noemen we *fonemisch bewustzijn*. (Vloedgraven & Verhoeven 2007).

Verder worden de boeken van het Expertisecentrum Nederlands ingezet om de doelen te bereiken.

Werken aan taalbewustzijn, strategisch lezen en schrijven met jonge kinderen, stimulerende lees-en schrijfactiviteiten in de onderbouw.

SIGNALLEN VAN LEES- EN SPELLINGPROBLEMEN

Het klinkt vreemd om bij een kind dyslexie te vermoeden, terwijl het nog niet heeft leren lezen of schrijven. Toch kunnen we bij kleuters al bepaalde kenmerken onderscheiden die kunnen wijzen op dyslexie zoals:

- moeite hebben met de uitspraak van bepaalde klanken,
- moeite hebben met het maken van goede zinnen,
- het hebben van een kleine woordenschat,
- woorden of zinnen niet precies kunnen (na)zeggen,
- moeite hebben met het zo goed en zo snel mogelijk benoemen van een reeks kleuren, letters of afgebeelde objecten,
- moeite hebben met namen van andere kinderen,
- moeilijk versjes en liedjes kunnen onthouden.

Ook zijn er een aantal risicofactoren te benoemen die de kans op taal- en spellingsproblemen kunnen vergroten:

- dyslexie in de familie,
- vertraagde taal- en spraakontwikkeling,
- taalarme thuissituatie,
- onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal als gevolg van meertaligheid.

STAPPENPLAN GROEP 1

<i>Stap</i>	<i>Moment in leerjaar</i>	<i>Actie</i>	<i>Inhoud actie</i>
1	Aanvang groep 1. Vragenlijst ingevuld door de ouders.	Risicoleerlingen in kaart brengen n.a.v. de gegevens die ouders hebben ingevuld.	<p>Stimuleren geletterdheid middels de uitgangspunten van beginnende geletterdheid³:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Interactief voorlezen/modelen <ul style="list-style-type: none"> • Praten over het verhaal • Voorlezen aan een kleine groep • Uitbreiding woordenschat • Kracht van herhalen • Aandacht voor functies en structuur van geschreven taal <ul style="list-style-type: none"> • Modelgedrag • Kleuters zelf laten schrijven • Sommige kleuters extra stimuleren • Taalbewustzijn en alfabetisch principe <ul style="list-style-type: none"> • Visueel en auditief aanbieden <p>Groep 1 vooral fonologisch bewustzijn (rijmen, lettergrepen verdelen) groep 2 ook letters en klanken (leidt tot fonemisch bewustzijn)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Betekenisvolle context • Taalspel (rijm spelletjes, letterkwartet, letterbingo) • Auditieve analyse • Auditieve synthese • Letterkennis • Functioneel schrijven en lezen <ul style="list-style-type: none"> • Zinvol onderwerp • Doel • Aan iemand gericht <p>Het is belangrijk om ouders aan te sporen veel voor te lezen uit (prenten)boeken. Ook om hun kinderen aan te sporen om te “schrijven” (op hun eigen manier) en om TV-programma’s te bekijken zoals Sesamstraat en</p>

³ Expertisecentrum Nederlands, protocol gr.1/2, bijlage 1, vanaf blz.97

			Koekeloere. Samen erover praten is ook belangrijk. Activiteiten thuis moeten geen dwingend karakter hebben voor het kind. Positief stimuleren is belangrijk
2	Okt/nov:	Groepsbespreking;	Observatie risicoleerlingen Risicoleerlingen worden nadat zij drie maanden op school zijn in het groepsplan gezet bij de hulpgroep
3	Okt-nov t/m jan-feb		Stimuleren geletterdheid middels de uitgangspunten van beginnende geletterdheid
4	Jan-feb:	Voor risicoleerlingen: Invullen Checklist signalen vroegtijdige onderkenning dyslexie uit KIJK. Als er sprake is van meer genoemde risicofactoren. Een achterstand van vier maanden of meer bij de volgende ontwikkelingslijnen uit KIJK *beginnende geletterdheid *mondelinge taalontwikkeling *auditieve waarneming *visuele waarneming Groepsbespreking;	Opnemen in groepsplan wanneer leerlingen onvoldoende opsteken van het aanbod aan geletterde activiteiten. Bijstellen groepsplan. Inlichten ouders bij risicosignalering tijdens de rapportgesprekavond in februari
5	Jan-mei	Interventieperiode 1	Zorgniveau 2: Aanbod verrijken voor leerlingen die onvoldoende opsteken van het aanbod aan geletterde activiteiten (bijlage 1 protocol gr.1/2) Methode: herhalen aanbod in kleine groep of individueel; inzetten werkmap Fonemisch bewustzijn voor het stimuleren van fonemisch bewustzijn.
6	Mei/jun	Toets letterkennis Afname: Cito Taal voor kleuters groep 1 Invullen Checklist signalen vroegtijdig	Kan een leerling 5 letters passief benoemen?

		<p>onderkenning dyslexie uit KIJK. (zie bijlage)</p> <p>Als er sprake is van meer genoemde risicofactoren. Een achterstand van vier maanden of meer bij de volgende ontwikkelingslijnen uit KIJK</p> <ul style="list-style-type: none"> *beginnende geletterdheid *mondelijke taalontwikkeling *auditieve waarneming *visuele waarneming <p>KIJK-registratie</p> <p>Dyslexie rapport invullen bij vermoeden van dyslexie. (zie bijlage)</p>	<p>Wanneer leerlingen < 5 letters passief kunnen benoemen of wanneer ze bij TVK CIII of lager scoren, wordt remediering ingezet. Deze wordt voortgezet in groep 2.</p> <p>Taal voor kleuters: Een D(IV /V) of E (V) niveau duidt op een signaal!</p> <p>Dyslexie rapport: De effecten van de begeleiding worden geïnterpreteerd</p>
7	Einde schooljaar	Overdracht naar de volgende groep	<p>Gesprek met de leerkracht van de volgende groep. (indien van toepassing)</p> <p>Daarbij gebruik makend van de verzamelde gegevens van het afgelopen schooljaar.</p>

STAPPENPLAN GROEP 2

Stap	Moment in leerjaar	Actie	Inhoud actie
1	Aanvang groep 2	Vastleggen beginsituatie en opname in het groepsplan;	Stimuleren geletterdheid /fonologisch bewustzijn, middels de uitgangspunten van beginnende geletterdheid, zoals genoemd in groep 1, aangevuld met: <ul style="list-style-type: none"> • Letters en klanken oefenen
2	Okt/nov:	Groepsbespreking;	
3	Okt-nov t/m jan-feb	Interventieperiode 1	Stimuleren geletterdheid zoals bij stap 1
4	Jan-feb:	<p>1)KIJK -registratie 2)Voor alle leerlingen groep Cito Taal voor kleuters M2 3)signaleren welke kleuters weinig inzicht hebben in de functies van geschreven taal.</p> <p>4) letterkennis In overleg met de IB'er kan er verder onderzoek gedaan worden. Hiervoor wordt het toetspakket beginnende geletterdheid gebruikt van het CPS. Groepsbespreking; Bijstellen groepsplan; Inlichten ouders bij risicosignalering tijdens de rapportgesprekken. Invullen Checklist signalen vroegtijdige onderkenning dyslexie uit KIJK bij twijfel. Als er sprake is van meer genoemde risicofactoren. Een achterstand van vier maanden of meer bij de volgende ontwikkelingslijnen uit KIJK *beginnende geletterdheid</p>	<p>3)Kleuters met weinig inzicht in geschreven taal iedere week een schrijfactiviteit aanbieden (normen zie blz. 61), voor interventies zie hoofdstuk 5 protocol groep 1/2. Expertisecentrum Nederlands.</p> <p>4) Letterkennis: leerlingen die < letters dan aandacht voor letterkennis</p> <p>Extra aandacht voor leerlingen met onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis en/of die CIII of lager scoren bij Taal voor Kleuters.</p> <p>KIJK Is er sprake van een signaal doordat de ontwikkeling achterblijft bij wat gangbaar is? Hoe groot is de vooruitgang ten opzichte van de vorige registratie? Is het verschil met het gemiddelde groter, kleiner of hetzelfde?</p>

		<p>*mondelijke taalontwikkeling</p> <p>*auditieve waarneming</p> <p>*visuele waarneming</p>	
5	Jan-feb t/m Mei-jun	<p>Interventieperiode 2</p> <p>Aanbod verrijken voor leerlingen met onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis. Extra begeleiding middels de voorschotbenadering.</p>	<p>Zorgniveau 2 of 3</p> <p>VOORSCHOTBENADERING: januari tot einde schooljaar.</p> <p>Groepje van 1-5 kinderen. 6-10 letters kiezen</p> <p><u>Fase 1: identificatie klanken/letters.</u></p> <p>Herkennen van de letter in boekje. ABC-boekjes zeer geschikt. Leerling wijst letter aan tijdens voorlezen en tijdens andere situaties. Wanneer letter herkend wordt naar</p> <p><u>Fase 2: manipulatie klanken/letters:</u></p> <p>m.b.v. DRIETAL. Het is de bedoeling dat de leerling zelf aan de slag gaat met letters. Pas wanneer de leerling de doelklank/letter kan identificeren en manipuleren gaat fase 3 van start</p> <p><u>Fase 3: klank-letterkoppeling aanleren</u></p> <p>2) Kleuters met weinig inzicht in geschreven taal iedere week een schrijfactiviteit aanbieden⁴. Voor interventies zie Hoofdstuk 5 van het protocol groep 1/2 Expertisecentrum Nederlands.</p> <p>3) leerlingen die niet de maximale score (20) halen: spelenderwijs aandacht besteden aan fonemisch bewustzijn</p> <p>4) wanneer een kind er langer dan 30 sec over doet: risicosignaal</p> <p>5) wanneer een leerling < 7 punten behaalt-> extra aandacht aan fonemisch bewustzijn (zie Hoofdstuk 5)</p> <p>6) kan de leerling < 6 letters benoemen?</p>
6	Mrt	<p>Bijstellen groepsplan voor leerlingen met onvoldoende klankbewustzijn/ letterkennis.</p>	

⁴ Expertisecentrum Nederlands, protocol gr.1/2, blz.61

7	Mrt/einde schooljaar	Aanbod verrijken voor leerlingen met onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis. Extra begeleiding bieden d.m.v. de voorschotbenadering.	Voorschotbenadering ⁵ (individueel of met max. 5 kleuters): Fase 1: identificatie klanken/letters Fase 2: manipulatie klanken/letters Fase 3: klank-letterkoppeling aanleren 2) < 9-10 punten: doorgaan met voorschotbenadering 3) < 12 letters: doorgaan met voorschotbenadering. Zie stap 8.
8	Mei/ juni	1)Cito Taal voor Kleuters E2. (uitvallers) 2) toets letterkennis (alle kleuters) KIJK-registratie. Warme overdracht van alle leerlingen naar groep 3 Dyslexie rapport invullen bij vermoeden dyslexie.	Een D- of E- niveau duidt op een signaal! Dyslexie rapport: de effecten van de begeleiding worden geïnterpreteerd. .
9	Einde schooljaar	Conclusies trekken voor het onderwijs in groep 3.	In geval van zorg: formulering van adviezen en een eventueel plan van aanpak opstellen. Invullen van het dyslexierapport.

⁵ Expertisecentrum Nederlands, protocol gr.1/2, blz.69

GROEP 3

Bij de meeste leerlingen verloopt de ontwikkeling van geletterdheid probleemloos. Zij hebben in groep 1 en 2 volop met verhalen, letters en klanken geëxperimenteerd en in groep 3 leren ze door het aanbod van goed onderwijs (zorgniveau 1) in korte tijd de basisprincipes van het lezen en spellen. Hierbij gebruiken wij de methode Veilig Leren Lezen. Deze is ingedeeld in 12 kernen. Na elke kern wordt een toets afgenomen. De resultaten daarvan worden door middel van de toetsite Veilig Leren Lezen beoordeeld. Hieruit volgen voor leerlingen die meer moeite hebben met het doorgronden van het lees- en spellingproces gerichte handelingssuggesties. Voor deze risicoleerlingen is intensivering van het onderwijs nodig (op zorgniveau 2 of 3).

SIGNALLEN VAN LEES- EN SPELLINGPROBLEMEN IN GROEP 3

- Het traag of fout analyseren van woorden
- Het traag of fout samenvoegen van losse klanken tot een woord
- Het niet of moeizaam kunnen aangeven van de positie van een klank in een woord.
- Het niet of moeizaam kunnen synthetiseren van een woord als klanken worden toegevoegd of weggelaten.
- Het traag of fout benoemen van letters.
- Het traag of fout benoemen van woorden
- Het te lang spellend of te vroeg radend lezen.
- Het niet vloeiend gaan lezen van teksten.
- Het traag of fout spellen van woorden.
- Het niet goed toe gaan passen van spellingregels of spellingpatronen.
- Het moeizaam en traag uitvoeren van schrijfactiviteiten.
- Het niet zelf corrigeren van fouten.

ZORGNIVEAU'S IN GROEP 3

Zorgniveau 2:

Leerlingen die een Twijfel of Onvoldoende behalen d.m.v. signalering via Veilig Leren Lezen of een CIII scoren bij DMT of CITO-Spellingtoets worden opgenomen in de hulpgroep van het groepsplan en krijgen extra instructie en begeleiding in de klas. De handelingssuggesties VLL worden binnen de groep uitgevoerd.

Aan de ouders wordt gevraagd te oefenen in Veilig en Vlot.

Eventueel krijgen leerlingen voor thuis oefenen met lezen en spellen daarnaast de Veilig en Vlot-woorden in BLOON (wisselactiviteiten stimuleren het lezen).

Zorgniveau 3:

Leerlingen die een D (IV/V) of E (V) score behalen bij de CITO DMT of CITO Spelling worden aangemerkt als zwakke en zeer zwakke lezers/spellers en krijgen zorgniveau 3. Dit betekent dat er naast het programma van niveau 2 extra interventie wordt toegepast in de klas of door middel van r.t. De inhoud hiervan wordt in overleg door de leerkracht, IB'er en r.t.'er beslist.

De beginsituatie wordt bepaald d.m.v. signalering via Veilig Leren Lezen, DMT en/of CITO Spelling. Toe te passen werkvormen:

Connect Klanken en Letters;

STAPPENPLAN⁶

<i>Stap</i>	<i>Moment in leerjaar</i>	<i>Actie</i>	<i>Inhoud actie</i>
1	Aanvang groep 3	Beginsituatie vastleggen vanuit groepsplan.	Leerlingen beginnen normaliter in kern 1 in de maanversie. Risicoleerlingen krijgen vanaf kern 2 extra begeleiding en zorg: Zorgniveau 2 of zorgniveau 3
2	Okt/nov: na kern 3 VLL	Herfstsignalering VLL; Groepsbespreking; Bijstellen groepsplan. n.a.v. de tussenevaluatie	
3	Okt-nov t/m jan-feb	Interventieperiode 1	Zorgniveau 2 of zorgniveau 3
4	Jan-feb: na kern	Wintersignalering VLL, alle onderdelen behalve DMT-kaarten; CITO-DMT kaart 1 en 2; CITO Spelling;	Bij D (IV/V) of E (V) scores volgt analyse van de toetsresultaten. Bij twijfel of een kind over gaat naar de volgende groep wordt dit met de ouders gedeeld.
5	Jan-feb t/m apr	Groepsbespreking; Bijstellen groepsplan; Interventieperiode 2	Zorgniveau 2 of zorgniveau 3
6	Apr: na kern	Lentesignalering VLL	
7	Apr t/m jun	Interventieperiode 3	Zorgniveau 2 of zorgniveau 3:
8	Jun	CITO-DMT CITO-Spelling CITO-Begrijpend Lezen Bij D (IV/V) of E(V) scores volgt analyse van de toetsresultaten. !	
9	Jun	Beslissing overgang naar groep 4 Eventueel maken van individuele handelingsplannen en opname in het groepsplan eerste fase groep 4	Leerlingen met een III- score of lager bij DMT of CITO Spelling krijgen begeleiding in zorgniveau 2 of 3: Lezen: Aan ouders wordt gevraagd met hun kind het vakantieprogramma Vos en Haas van Taalpilots te volgen. Spelling: Ouders laten na de vakantie hun kind thuis oefenen met BLOON.

⁶ Expertisecentrum Nederlands, protocol gr.4, blz.72 en 81

			Voor leerlingen met een D (IV/V) of E (V) score bij DMT of CITO Spelling wordt besproken of deze met ingang van groep 4 begeleiding op zorgniveau 3 d.m.v. r.t. buiten de klas, indien mogelijk, zullen krijgen. Dyslexierapport invullen.
--	--	--	---

GROEP 4

De technische leesvaardigheid laat ook in de jaren na groep 3 een grote ontwikkeling zien (Verhoeven & Van Leeuwe, 2003). Over het algemeen kunnen leerlingen in groep 4 een groot aantal woorden en zinnen foutloos verklanken. Er komt nu meer aandacht voor lange, meerlettergrepige woorden, woorden met letterclusters en samengestelde woorden.⁷

In groep 4 worden hogere eisen gesteld aan de leesvaardigheid.

Spellingvaardigheden worden expliciet geoefend door middel van methodisch aanbod en toegepast in allerlei schrijfactiviteiten.

SIGNALLEN VAN LEES- EN SPELLINGPROBLEMEN IN GROEP 4

Lezen:

- Een hekel aan hardop lezen
- “Hakkelen” of “struikelen” bij lezen
- Blijven spellend lezen
- Radend lezen, woorden of woorddelen overslaan

Spellen:

- Het fout spellen van woorden, verkeerde klank-letterkoppelingen, weglatingen verwisseling of toevoeging van letters, medeklinkerreductie (bijvoorbeeld: schr wordt sc), weglaten van lettergrepen, omdraaien van lettergrepen of lettergreepgroepen e.d.
- Het traag spellen van woorden
- Het niet of niet goed toepassen van de geleerde spellingregels, zowel bij spellingactiviteiten als bij schrijfactiviteiten
- Het niet zelf corrigeren van spellingfouten

ZORGNIVEAU'S IN GROEP 4

Zorgniveau 2:

Cluster C in groepsplan: extra instructie en begeleiding en extra leestijd.

Interventie bij leesproblemen: Met ouders Samen Beter Lezen:

Interventie bij spellingproblemen: Ouders laten hun kind thuis oefenen met BLOON: !

Zorgniveau 3:

Leerlingen die een D(IV/V) of E(V) score behalen bij de CITO DMT of CITO Spelling krijgen zorgniveau 3. Dit betekent dat er naast het programma van niveau 2 extra interventie wordt toegepast

in de klas of door middel van r.t. De inhoud hiervan wordt in overleg door de leerkracht of IB-er beslist.

Bepalen beginsituatie d.m.v. DMT, controledictees en/of PI-dictee.

Lezen: Leesweg+

Spellen: Spelling in de lift; gebruikmaking van didactische aanwijzingen en muurkaarten van Spelling Taalactief.

⁷ Expertisecentrum Nederlands, protocol gr.4, blz.25

Zorgniveau 4:

Indien na een periode van intensieve effectieve begeleiding in zorgniveau 3 gedurende een termijn van twee keer 12 weken een didactische resistentie wordt geconstateerd kan een vermoeden van dyslexie worden uitgesproken. In dat geval wordt aan de ouders verzocht een onderzoek naar dyslexie te laten uitvoeren.

STAPPENPLAN GROEP 4

<i>Stap</i>	<i>Moment in leerjaar</i>	<i>Actie</i>	<i>Inhoud actie</i>
1	Aanvang groep 4	Beginsituatie vastleggen vanuit groepsplan	Effecten van extra hulp aan leerlingen met lees- en/of spellingproblemen inventariseren d.m.v. DMT en/of CITO-Spelling of PI-dictee en op basis daarvan benodigde begeleiding en zorg vaststellen blz 82 in zorgniveau 2 of 3
2	Tot Okt/nov:	Groepsbespreking ; Observatie van lezen en spellen; Bijstellen groepsplan n.a.v. tussenevaluatie	Bijstellen van begeleiding zwakke lezers en spellers
3	Okt-nov t/m jan-feb	Interventieperiode 1	Zorgniveau 2 of zorgniveau 3
4	Jan-feb:	Alle leerlingen: CITO-DMT; CITO Spelling; CITO Begrijpend Lezen Groepsbespreking; Aanpassing groepsplan	Bij D IV/V) of E (V) scores volgt analyse van de toetsresultaten. Bij twijfel of een kind over gaat naar de volgende groep wordt dit met de ouders gedeeld.
5	Jan-feb t/m Mei-jun	Interventieperiode 2	Zorgniveau 2 of Zorgniveau 3
6	Jun	CITO-DMT CITO-Spelling CITO-Begrijpend Lezen Groepsbespreking; Beslissing overgang naar groep 5	Leerlingen met een D (IV) score of lager bij DMT of CITO Spelling krijgen begeleiding in zorgniveau 2 of 3.

GROEP 5 tot en met 7

ZORGNIVEAUS IN GROEP 5 tot en met 7

De zorg-niveaus in deze groepen hebben dezelfde inhoud als die in groep 4.

STAPPENPLAN

Stap	Moment in leerjaar	Actie	Inhoud actie
1	Aanvang groep	Beginsituatie vastleggen in het groepsplan.	Effecten van extra hulp aan leerlingen met lees- en/of spellingproblemen inventariseren d.m.v. DMT/AVI en/of Spelling CITO en op basis daarvan benodigde begeleiding en zorg vaststellen in Zorgniveau 2 of zorgniveau 3.
2	Tot oktober/november	<ul style="list-style-type: none">• Groepsbespreking.• Observatie van lezen en spellen.• Bijstellen van begeleiding zwakke lezers en spellers.• Bijstellen groepsplan.• AVI en DMT afnemen.	Afname AVI en DMT bij zwakke lezers
3	November	PI-dictee afnemen	PI-dictee afnemen bij alle leerlingen die buiten de groep RT krijgen.
4	Oktober/november tot en met januari/februari	Interventieperiode 1	Zorgniveau 2 of zorgniveau 3
5	Januari februari	Alle leerlingen: <ul style="list-style-type: none">• CITO-DMT• CTO Woordenschat• CITO Spelling• CITO Begrijpend Lezen• Groepsbespreking• Aanpassing groepsplan n.a.v. de tussenevaluatie.	Bij D (IV/V) of E (V) scores volgt analyse van de toets resultaten. Bij twijfel of een kind over gaat naar de volgende groep wordt dit met de ouders besproken.
6	April	<ul style="list-style-type: none">• Afnamen PI-dictee• Afname AVI en DMT zwakke lezers	PI-dictee afnemen bij alle leerlingen die buiten de groep RT krijgen.

7	Januari/februari tot en met mei/juni	Interventieperiode 2	Zorgniveau 2 of zorgniveau 3
8	Juni	<ul style="list-style-type: none"> • CITO-DMT • CITO-Spelling • Groepsbespreking. • Beslissing overgang naar volgende groep. 	Leerlingen met een D (IV/V) of lager bij DMT of CITO Spelling krijgen begeleiding in zorgniveau 2 of 3. Voor leerlingen met een D (IV/V) of E (V) score bij DMT of CITO Spelling wordt besproken of deze met ingang van de volgende groep begeleiding op zorgniveau 3 door middel van r.t. buiten de klas zullen krijgen.

HET OMGAAN MET DYSLECTISCHE LEERLINGEN⁸

Normaliter is er voor leerlingen in de groepen 5 t-m 7 het proces van dyslexie-diagnostisering al doorlopen. Als er dyslexie is geconstateerd volgt er, zo mogelijk, behandeling door een gekwalificeerd bureau. Daarna wordt d.m.v. een dyslexiekaart bepaald welke compenserende en dispenserende maatregelen getroffen worden bij het functioneren van deze leerling. (zie bijlage 1). Deze leerlingen komen naar behoefte in aanmerking voor deze maatregelen. De school is bepalend als het gaat om het verstrekken c.q. toekennen hiervan. Per leerling wordt bekeken wat er nodig is. Binnen de school bestaat de mogelijkheid om gebruik te maken van ICT-middelen als een leerling een dyslexie-verklaring heeft.

Als een leerling teksten voldoende kan lezen, maar hij/zij moet er wat langer over, wordt er gekozen voor extra tijd.

Ook bij overige hulpmiddelen wordt steeds bekeken of dit noodzakelijk is.

Voor toetsing van het technisch leesniveau worden de DMT en AVI afgenomen.

STAPPEN DIE GENOMEN WORDEN VOOR DE BEHANDELING:

De leerkracht of leesspecialist

- Kan de hardnekkigheid van de lees-/spellingproblemen aantonen.
- Levert alle benodigde gegevens over de leerling aan de externe behandelaar of ouders in de vorm van een leerlingdossier.
- Informeert ouders in een vroeg stadium (zo mogelijk in groep 2) over het vermoeden van dyslexie en het dyslexiebeleid op school.
- Adviseert, indien gewenst, ouders bij de keuze van een gespecialiseerd instituut of een gespecialiseerde behandelaar.

STAPPEN DIE GENOMEN WORDEN TIJDENS DE BEHANDELING:

De leerkracht of leesspecialist

- Stelt zich op de hoogte van de uitslag van het diagnostisch onderzoek.

- Is in grote lijnen op de hoogte van de inhoud van de behandeling.
- Bevordert dat afspraken gemaakt worden over de benaderingswijze van de leerling. (welke eisen stellen we; hoe zorgen we voor voldoende zelfvertrouwen?)

STAPPEN DIE GENOMEN WORDEN OM EEN EFFECTIEVE AANPAK OP ZORGNIVEAU 4 TE WAARBORGEN:
(bij beëindiging van de behandeling)

De leerkracht of leesspecialist

- Vraagt aan de behandelaar aandachtspunten voor de instructie en begeleiding op school. De behandelaar stelt een verslag op, dat met de ouders besproken wordt en dat als basis kan dienen voor overleg tussen de behandelaar en de school over het vervolg van de begeleiding op school.
- Vraagt aan de behandelaar of specifieke ondersteunende materialen en methoden aan te bevelen zijn.
- Zorgt ervoor dat de extra ondersteuning op school wordt voortgezet.
- Zorgt ervoor dat er intensief contact met de ouders blijft bestaan.

AANPAK VAN DYSLECTISCHE LEERLINGEN:

- Hierbij moet bijvoorbeeld overwogen worden of de leerling behoefte heeft aan
- voortzetting van uitgebreide instructie- en oefentijd voor lezen en-of spelling om zoveel mogelijk een niveau van functionele geletterdheid te bereiken.
- Continuering van de intensieve aanpak op zorgniveau 3.
- Vanaf groep 5 gebruikmaking van ondersteunende en-of compenserende software.
- Begeleiding bij het leren omgaan met de gevolgen van hun problemen; het bevorderen van de zelfredzaamheid en het zelfvertrouwen.
- Aandacht voor het pedagogisch klimaat in de groep: acceptatie door medeleerlingen.
- De leerling blijven motiveren tot lezen.
- Het samen zoeken naar antwoorden op vragen van de leerling om zo goed mogelijk te functioneren.
- Het samen extra voorbereiden op voortgezet onderwijs. Met een dyslexieverklaring heeft een kind volgens de wet recht op voorzieningen in het voortgezet onderwijs. Daarnaast bepaalt het dyslexiebeleid van de school voor Voortgezet Onderwijs welke andere voorzieningen worden geboden bij proefwerken, overhoringen en schoolexamens.

OVERDRACHT NAAR HET VOORTGEZET ONDERWIJS

Onze school levert aan de gekozen school voor voortgezet onderwijs een onderwijskundig rapport. Dit advies is het resultaat van gesprekken met de ouders en de leerling en de uitslag van de CITO-Eindtoets. In het advies is tevens beschreven op welke manier de begeleiding van de dyslectische leerling optimaal kan worden voortgezet in de brugklas. Hiervoor kan de “Vragenlijst leergeschiedenis lees- en spellingvaardigheid” worden ingezet (Henneman, Kleijnen & Smits, 2004), te vinden op www.expertisecentrumnederlands.nl. Als ouders hiervoor toestemming geven is het raadzaam een kopie van de dyslexieverklaring bij te voegen, tezamen met de dyslexiekaart voor de betreffende leerling.

DE CITO-EINDTOETS

Voor de dyslectische leerling wordt bij CITO de Kurzweil-versie aangevraagd.

WETENSWAARDIGHEDEN:

De oorzaak van dyslexie volgens het fonologisch coherentiemodel.

In de hersenen zitten:

1. Letterknopen (hoe ziet het eruit?)
2. Klankknopen (hoe klinkt het?)

Normaal gesproken zitten daar sterke verbindingen tussen (= klank-tekenkoppeling → betekenis). Bij dyslecten zijn deze verbindingen minder goed ontwikkeld. Zij gaan dan raden of spellen. Het duurt langer voordat de hersenen naar betekenis gaan. Daarom: eerst oefenen met technisch lezen, dan pas begrijpend lezen.

Tot en met groep 4 wordt bij voorkeur geen gebruik gemaakt van compenserende materialen of methodes voor zwakke lezers/spellers. Tot en met groep 4 is het oefenen van de elementaire lees- en spellinghandeling ook voor zeer zwakke lezers/spellers belangrijk. Ook wordt spelling beter niet enkel op de computer gemaakt. Het zelf vormgeven van grafemen heeft een positieve invloed op de automatisering van de klank-letterkoppeling in de hersenen.

Groep 3: Het meerdere malen overtrekken/meeschrijven van de lettervorm van de gehanteerde schrijfmethode (Novoscript, regenboogletters) met de auditieve aanbidding heeft een positief effect op de klank-letterkoppeling in de hersenen.

Als een leerling vanaf het begin van de basisschool goed onderwijs heeft gekregen, waarbij is voldaan aan eventuele extra behoeften in zorgniveau 2 of 3, heeft interventie vanaf ongeveer negenjarige leeftijd vaak geen niveauverhoging meer tot gevolg. Vanaf dat moment (gr 5/6) kunnen compenserende of dispenserende methodes en materialen ingezet gaan worden. De leerling krijgt hiernaast uiteraard nog wel extra zorg, maar “dyslexie gaat nooit over”. De zorg is dus niet gericht op het verbeteren van lees- en spellingvaardigheden, maar op het omgaan met de problemen die het kind hiermee ondervindt.

Strategie tot AVI 3: spellen en geheel verklanken.

Strategie AVI 3-4: clusters en geheel verklanken.

Strategie na AVI 4: woordstukjes en geheel verklanken.

Misvattingen en dwaalwegen t.o.v. dyslexie:

Beelddenken: Ieder wordt als beelddenker geboren. Dyslectici hebben moeite met het aanvankelijk technisch lezen en alles wat daarbij komt kijken. Daardoor blijft bij hen beelddenken langer bestaan. Er is echter geen wetenschappelijk bewijs dat beelddenken het leren lezen belemmert. Er is voor dyslectici geen reden om anders te leren lezen dan anderen. Tot groep 5/6 wordt daarom aanbevolen niet te dispensereren.

BIJLAGE 1

Dyslexiekaart

Naam leerling: Geboortedatum:

is in het bezit van een dyslexieverklaring en komt in aanmerking voor:

Remediëren

- o Extra ondersteuning binnen de groep op gebied van lezen/ spelling
- o Extra ondersteuning buiten de groep op gebied van lezen/ spelling

Compenseren

Op basis van adviezen en handreikingen van deskundigen n.a.v. een dyslexieonderzoek.

- Extra tijd bij schriftelijke toetsen (methodegebonden / Cito LVS);
- Extra tijd bij schrijfactiviteiten;
- Methodegebonden toetsen mondeling herkansen bij onvoldoendes op toetsen en overhoringen (indien er sprake was van voldoende inspanning);
- Het gebruik van schema's en regelkaarten vanuit de methode ter ondersteuning van de spelling;
- Schriftelijke taken worden verwerkt met de computer;
- Gebruik maken van computerprogramma Kurzweil en/of overige beschikbare ict-voorzieningen.
- Het gebruik van een laptop is toegestaan;
- Opgaven en teksten in vergroot lettertype of A3-formaat bij afname toetsen (methodegebonden en Cito LVS);
- Gebruik van beschikbare digitale toetsen bij afname toetsen (Cito LVS);
- Pre-teaching binnen de groep kan op het gebied van lezen/ spelling/ zaakvakken/ begrijpend lezen;
- Het naar huis meenemen van boeken voor de voorbereiding van grote leesteksten;
- Cito spelling in zijn geheel als dicteevorm afnemen.
- Aanpassingen bij onderdelen waarbij een groot beroep wordt gedaan op het automatiseren van vaardigheden zoals: tafels van vermenigvuldiging (vanaf groep 6)
- Er zal geen tijdsdruk zijn.

De volgende aanpassingen gelden bij de Drempeltoets:

Bij alle onderdelen:

- extra tijd
- afmaken op ander moment maar wel op dezelfde toetsdag.
- Verwerking gebeurt met Kurzweil.

De volgende aanpassingen gelden bij de Eindtoets CITO:

- Verwerking gebeurt met Kurzweil.

Dispenseren

- Geen (onvoorbereide) hardop leesbeurten.
- Vermindering van het aantal vragen bij de verwerking van de leerstof.
- Vermindering van het aantal taken of kleinere taken bij zelfstandig werken.
- Spellingfouten worden alleen gerekend als specifiek de spelling getoetst wordt.
- Dezelfde categorie spellingfouten worden in 1 toets slechts 1 x fout gerekend.

(aankruisen wat van toepassing is)

Geldig voor schooljaar:

Datum:.....

Ouders/ verzorgers:

Leerkracht:

Leerling:

BIJLAGE 2

WERKVORMEN VOOR HET BEVORDEREN VAN LETTERKENNIS

- Oefeningen met verschil in moeilijkheidsgraad
- Multisensorieel aanbod (voorbeeld: leren door klank-gebaar; leren door horen-schrijven)
- Elke dag letters flitsen, ook uit vorige kernen en dit volhouden tot einde van het jaar
- Letterflat of lettergroeiboek
- Overtrekletters/regenboogletters laten overtrekken en daarbij de klank laten uitspreken.
- Altijd aanbieden klank samen met lettervorm

WERKVORMEN VOOR HET VERBETEREN VAN DE LEESVAARDIGHEID, ZOWEL ACCURATESSE ALS LEESTEMPO

- Afstemming op instructiebehoefte van de leerling.
- Connect 1 : klanken en letters
- Connect 2: directe woordherkenning
- Connect 3: vloeiend lezen
- Ralfi compleet
- Ralfi light
- Dubbellezen
- Begeleid hardop lezen
- Voor-koor-doorlezen
- Voordoen-nadoen, altijd aanbieden klank samen met lettervorm
- Connectrijtjes (geen wisselrijtjes!)
- Flitsen
- Markeren woorden in teksten
- Herhaald lezen
- Samen lezen
- Zingend lezen
- Inzet van ICT
- Leerlingen die moeite hebben met interpunctie en intonatie: Voorlezen en modellen.

WERKVORMEN VOOR HET BEVORDEREN VAN DE LEESMOTIVATIE (MOTIVATIE IS EEN VAN DE BELANGRIJKSTE TRIGGERS OM TE LEZEN.)

- Wisselactiviteiten toepassen.
- Kind krijgt blanco kaartjes mee en schrijft de woorden op die het niet kent. Die gaan in een woordenvanger/brievenbus o.d.
- Leesbegrip bevorderen: lage woordenschat? Direct uitleggen; Zin lezen met een synoniem van het woord. Maatje koppelen voor uitleggen.
- Dubbellezen: Voorwaarde is dat alle zinnen op een nieuwe regel beginnen. Een kind leest voor, de ander leest na. Wisselen. Eén van beiden wijst met een bladwijzer boven de regel aan. Fout lezen wordt niet verbeterd. Voordeel: zwakke lezers krijgen direct feedback. Zwakke lezers lezen ook zelf voor. Er zit vaart in het verhaal, waardoor beide

lezers gemotiveerd blijven. Wisseling is zeer kort op elkaar, waardoor beiden betrokken blijven.

- Korte tekst. Alle regels op een andere regel. 1. Leest zacht een regel en zegt hem dan hardop zonder lezen. 2. Zoekt de regel in de tekst. Was het goed?
- Zoek een woord in de tekst. Zeg van alle letters een woord. De ander zoekt het goede woord.
- Zoek een woord in de tekst. Zeg de letters achterstevoren. De ander zoekt het goede woord.
- Boekenbabbel: Introductie boek en koppeling naar eigen beleving / Stukje voorlezen, goed op toon en duidelijk / Leesplezier uitstralen / Het voorgelezen fragment vormt een afgerond, begrijpelijk geheel / Je denkt hardop na over een leesbelevingsonderwerp, vraagt iets dat relevant is voor een bepaald genre, karakter van de hoofdpersoon / Interactieve manier van bespreken boeken met elkaar.
- 5 minuten miniles: woordweb voorkennis / je pakt 1 onderdeel, bijv. karakter / modellering bij denken / nu heb ik je verteld wat ik denk, maar nu mag je elkaar vertellen wat je zelf denkt / ik denk er nu heel anders over / vertel je maatje waarom je denkt dat..., enz.
- De leraar leest een stuk tekst uit een boek voor ongeveer 1/3 vanaf het begin, daar staat vaak een goed fragment, en biedt daarna het boek aan om te lezen. Ieder kind krijgt een map met logboekformulieren. Aan het einde van stilleestijd worden deze ingevuld. De leerkracht bekijkt geregeld de logboeken van de kinderen en bespreekt deze.
- Kinderen die nog niet zelfstandig kunnen lezen, kunnen bijvoorbeeld buiten de klas duo-lezen of tutorlezen. Ook het werken met boekje-bandje of een cd-rom behoort tot de mogelijkheden. Het hardop lezen van deze leerlingen moet de stillezers niet storen.
- Er worden duo's samengesteld, die naast elkaar zitten en ieder een eigen boek lezen. Ze praten de laatste vijf minuten met elkaar over het boek dat ze hebben gelezen.
- Om een verhaal of thema te verdiepen kunnen kinderen naar aanleiding van een gelezen boek een vervolgverhaal schrijven, een tekening maken, een poster of schilderij ontwerpen of het verhaal uitspelen.
- Vooraf wordt samen met de kinderen een thema bepaald. Bijvoorbeeld: verdriet, humor, vakantie of huisdieren. Ieder willekeurig thema komt in aanmerking. Tijdens het lezen noteren kinderen passages in hun boek die betrekking hebben op het afgesproken thema. Na het zelfstandig lezen worden de passages gemeld en voorgelezen, bekeken op verschillen en overeenkomsten en becommentarieerd.
- Kinderen kunnen tijdens zelfstandig lezen actief aan de slag gaan met taal. Drie potten of dozen worden voorzien van etiketten. Op de eerste staat 'grappige woorden', op de tweede 'vrolijke woorden' en op het derde etiket staat 'droevige woorden'. Ieder groepje kinderen wat aan het lezen is heeft deze potten. Tijdens het zelfstandig lezen schrijven de kinderen op klein kaartje de grappige, droevige of vrolijke woorden op en stoppen deze in de juiste pot of doos. Aan het einde van het zelfstandig lezen worden de potten of dozen geleegd, de woorden besproken en krijgen de kinderen de mogelijkheid om de context waarin ze het woord hebben gelezen toe te lichten. Met de hele klas kan het droevigste, vrolijkste of grappigste woord van de dag worden gekozen.
- Praten over boeken kan ook in de vorm van een spel. Op een spelbord staan verschillende vragen die je kunt stellen over een gelezen boek. De kinderen draaien aan een wijzer die stopt bij een bepaalde vraag. Het kind geeft antwoord op de betreffende vraag. De vragen kunnen variëren van gemakkelijk tot steeds moeilijker. Het spel kan ook gespeeld

worden met sets kaarten met vragen over boeken en gedichten in plaats van met een draaischijf.

- Kinderen presenteren aan elkaar hun leeservaringen. Ze vertellen over boeken die ze gelezen hebben. Ze lezen zelfgemaakte verhalen en gedichten voor. Hiervoor kan een speciale lezersstoel gebruikt worden.
- Kinderen maken in de klas een boek top tien. Hierop komen boeken te staan die de klas het beste vindt. De boek top tien bevordert het lezen van de toptitels. Op het prikbord komen bijvoorbeeld recensies van kinderen te hangen, met een kopie van de kaft van het boek. Aan de hand van de recensies wordt de boek top tien samengesteld.
- Naar aanleiding van een gelezen boek maken de kinderen een poster. Op de poster komt de belangrijkste informatie over het boek te staan. Door het bekijken van de posters van elkaar, worden kinderen uitgedaagd om deze boeken ook te gaan lezen.
- Met de klas kan een boekenwurm gemaakt worden. De leerkracht plakt de kop van de boekenwurm op de muur of het raam. De kinderen schrijven op een segment van de boekenwurm de titel en schrijver van het boek. Tevens geven zij hun mening over het boek. Dit kan ook in de vorm van een lachend of zuur kijkend gezichtje.
- De leerlingen uit groep 5-8 lezen een prentenboek voor aan een kleuter of een groepje kleuters.

WERKVORMEN OM DE SPELLINGVAARDIGHEDEN TE BEVORDEREN

Visuele methode (in te zetten bij leerlingen die problemen hebben met auditieve vaardigheden):

1. foto maken
2. bedekken (hand op blad papier)
3. schrijven, typen (zonder verklanken)
4. uitspreken (samen met leerkracht)
5. controleren
6. Inprenten van weetwoorden met context van een verhaal

Auditieve methode:

De leerkracht zegt het woord: zeg het woord na (wat hoor je: hoor je lange/korte klank/ ik hoor maar schrijf....) - verdeel het woord in stukjes - schrijf het woord op.

Spreken en schrijven

Uitspreken wat er staat bij leenwoorden

Gemengde methode:

- Tot en met groep 4 wordt bij voorkeur geen gebruik gemaakt van compenserende materialen of methodes voor zwakke lezers/spellers. T/m groep 4 is het oefenen van de elementaire lees- en spellinghandeling ook voor zeer zwakke lezers/spellers belangrijk. Ook wordt spelling beter niet enkel op de computer gemaakt. Het zelf vormgeven van grafemen heeft een positieve invloed op de automatisering van de klank-letterkoppeling in de hersenen.
- Spel DRIETAL
- Materialen uit de lees- en taalmethode gebruiken. Het is essentieel dat de leerlingen binnen en buiten de klas de regels op dezelfde wijze krijgen aangeleerd. Voorkomen moet worden dat de leerlingen in verwarring wordt gebracht doordat zij in verschillende situaties andere strategieën krijgen aangereikt.
- Spellingkaart/opzoekschrift

- Aan te vullen met ervaringen uit de praktijk.

AFSPRAKEN (elk jaar te evalueren):

- Leerlingen met de diagnose dyslexie krijgen meer tijd voor het maken van toetsen, behalve de DMT en AVI. Alle CITO-toetsen, ook Begrijpend Lezen, mogen worden voorgelezen. Aanbevolen wordt dit zo basaal mogelijk, eventueel digitaal te laten doen, omdat de leerkracht onbewust door intonatie bepaalde aanwijzingen kan geven.
- In groep 3 en 4 wordt de leesvaardigheid getoetst met DMT, omdat decoderen dan nog belangrijk is. De reden is dat leerlingen met leesproblemen bij het teksten lezen d.m.v. radend lezen een betere score kunnen behalen. Hieruit kan dus niet voldoende opgemaakt worden of de leerling voldoende scoort bij het decoderen van woorden. Vanaf groep 5 wordt naast DMT bij dyslectische kinderen ook d.m.v. AVI getoetst. Na groep 4 is het vaak grotendeels duidelijk welke leesproblemen het kind heeft en mag het gebruik gaan maken van compenserende manieren.
- Voor leerlingen met een IV- of V-score bij DMT of Spelling worden besproken of deze met ingang van de volgende groep begeleiding op zorgniveau 3 d.m.v. r.t. zullen krijgen of dat in de klas interventie wordt ingezet d.m.v. Ralfi compleet of Connect.

Bijlage 3

Informatiebrief Ernstige Enkelvoudige Dyslexiezorg

Voor de directeuren en intern begeleiders van basisscholen, rectoren en zorg coördinatoren van scholen voor voortgezet onderwijs met leerlingen die wonen in de gemeenten Werkendam en Woudrichem

26 januari 2016

Geachte heer/mevrouw,

De behandeling van Ernstige Enkelvoudige Dyslexie (EED-zorg) is met de Jeugdwet per 1 januari 2015 overgeheveld van de zorgverzekeraars naar de gemeente. Met deze brief wordt u hierover geïnformeerd. Inhoudelijk verandert er niet veel. De lopende EED-zorgtrajecten worden gecontinueerd in 2015. Wat wel verandert, is de *toegang* tot EED-zorg voor leerlingen die vanaf 1 januari mogelijk EED-zorg nodig hebben. Daarvoor is een werkwijze geregeld, zodat scholen weten waar ze in 2015 terecht kunnen. Verfijning vindt plaats in de praktijk. Dat zal onder andere gebeuren door het bespreken van deze werkwijze in een ontwikkelbijeenkomst rond dyslexie met (de dyslexiespecialisten van) samenwerkingsverbanden en gemeenten.

In deze brief treft u informatie over:

- De verantwoordelijkheid van basisscholen
- De verantwoordelijkheid van gemeenten
- Praktisch stappenplan in geval van vermoeden van Ernstige Enkelvoudige Dyslexie (EED)
- De ontwikkelbijeenkomst

Wat is de verantwoordelijkheid van basisscholen?

De school is de eerste verantwoordelijke om kinderen lees- en spellingonderwijs te bieden. De ondersteuning van leerlingen met lees- en spellingproblemen en niet-ernstige enkelvoudige dyslexie maakt onderdeel uit van de basisondersteuning die elke school biedt. Na signalering kan de school direct met begeleiding beginnen. Soms kan de school hulp inroepen vanuit het samenwerkingsverband of het schoolbestuur. Ieder samenwerkingsverband heeft eigen afspraken gemaakt over wat tot de basisondersteuning hoort (welke door alle scholen behoort te worden geleverd) en wat tot de extra ondersteuning behoort, bekostigd door het samenwerkingsverband. Alleen als de begeleiding van de school onvoldoende aanslaat, of de leerling onvoldoende profiteert van de geboden hulp, en er een vermoeden is van ernstige dyslexie is doorverwijzing naar gespecialiseerde zorg aan de orde.

Ongeacht de uitkomst van het onderzoek blijft de school c.q. het samenwerkingsverband passend onderwijs, verantwoordelijk voor ondersteuning en begeleiding voor alle kinderen met dyslexie. Kinderen die niet in aanmerking komen voor specialistische behandeling binnen de gezondheidszorg door gemeenten, komen met een dyslexieverklaring binnen de school in aanmerking voor ondersteuning en begeleiding.

Wat is de verantwoordelijkheid van gemeenten en wanneer vergoedt de gemeente behandeling van EED-zorg?

Op grond van de Jeugdwet moet de gemeente kinderen ondersteunen met ernstige, enkelvoudige dyslexie (EED). Enkelvoudig betekent dat het kind naast de dyslexie geen ggz-stoornis, beperking of andere taal- of leerstoornissen heeft die belemmerend is voor dyslexieonderzoek en/of –behandeling. In deze gevallen wordt eerst de bijkomende stoornis of beperking behandeld, voordat een kind in aanmerking komt voor een behandeling ernstige enkelvoudige dyslexie.

Bestaande EED-zorg

De EED-zorg die in 2015 is gestart wordt voortgezet in 2016 (zorgcontinuïteit).

Toegang tot EED zorg vanaf 1 januari 2015

De gemeenten in West-Brabant Oost (waaronder Werkendam en Woudrichem) hebben contracten met diverse zorgaanbieders afgesloten, waaronder aanbieders voor dyslexiezorg. De CJG professional geeft de beschikkingen af na inhoudelijk overleg met dyslexiedeskundigen (zie het stappenplan hieronder) . Concreet betekent dit dat de EED-zorg in de gemeenten Werkendam en Woudrichem van diagnose tot en met behandeling via de CJG professionals van het CJG Werkendam en Woudrichem wordt afgehandeld.

De huidige criteria voor EED-zorg blijven in 2015 gehandhaafd. Vergoeding door gemeenten is aan de orde:

- als er een leerlingdossier is opgebouwd waaruit blijkt dat er in het onderwijs een passend traject is geweest van extra hulp bij het leren lezen en spellen;
- als de school vermoedt dat er sprake is van EED, omdat het kind te weinig profiteert van de ondersteuning;
- als het leerlingen zijn bij wie er geen sprake is van problemen naast de dyslexieklachten (bv. dyslexie in combinatie met ADHD of een spraak/taalstoornis) die de behandeling van dyslexie in de weg staat.

Gemeenten vergoeden geen hulpmiddelen of andere zaken, anders dan de EED-zorg voor leerlingen van 7 tot 13 jaar. Voor meer informatie over andere mogelijkheden kunt u ouders verwijzen naar de website www.steunpuntdyslexie.nl.

Praktisch stappenplan voor scholen bij vermoeden van dyslexie

- School signaleert lees- en/of spellingsproblemen bij een leerling.
- School voldoet aan de basisondersteuning van het samenwerkingsverband en heeft een dyslexieprotocol.
- School start direct met begeleiding, eventueel met ondersteuning vanuit samenwerkingsverband of schoolbestuur (zelf navragen).
- Als de begeleiding van de school onvoldoende aanslaat of de leerling onvoldoende profiteert van de geboden ondersteuning, en er bestaat een vermoeden van EED vindt consultatie plaats bij de orthopedagoog verbonden aan de school/ samenwerkingsverband.
- Een school kan toegang vragen tot de EED-zorg als de leerling voldoet aan één van de volgende voorwaarden:
- De leerling scoort met de toets (technisch) Lezen een E-niveau.
- De leerling scoort met de toets (technisch) Lezen een laag D-niveau én met de toets Spelling een E-niveau.

- Voorwaarde is dat dit is vastgesteld op minimaal drie opeenvolgende meetmomenten en na aanbod van extra zorg of specifieke interventies (minimaal twee interventieperioden). Dit alles wordt verwerkt in een dossier.
- De orthopedagoog verbonden aan school/ samenwerkingsverband screent het dossier en beoordeelt of verdere diagnose noodzakelijk en mogelijk is. Indien de orthopedagoog beoordeelt dat een diagnose gewenst is, wordt contact gelegd met de CJG-professional. Deze registreert de aanvraag, controleert het dossier op volledigheid, en kent in overleg met school en/of ouders de beschikking toe voor diagnostiek.
- Bij een goedgekeurd dossier geeft de CJG professional een beschikking ten behoeve van de diagnose stelling af. Ouders zijn, eventueel in overleg met school, (met deze beschikking) zelf verantwoordelijk voor het verzilveren van deze beschikking.
- De diagnose zal na overleg en instemming van ouders zoveel mogelijk gesteld worden door een daarvoor gekwalificeerde professional binnen het samenwerkingsverband (een orthopedagoog met een GZ aantekening). Ouders hebben hier in keuze vrijheid.
- Na het onderzoek worden de resultaten naar ouders/CJG en school (als ouders hiervoor toestemming geven) opgestuurd.
- Als bij een leerling geen EED vastgesteld kan worden, wordt in overleg met ouders en school gekeken naar welke zorg voor deze leerling nog mogelijk is. Indien nodig in overleg met het CJG.
- Bij een positieve indicatie voor EED wordt door de CJG professional in overleg met ouders (en eventueel school) bekeken welke stappen gezet moeten worden. Indien behandeling gewenst is, stelt de CJG professional een beschikking hiervoor op.
- Behandeling vindt in principe plaats bij één van de gecontracteerde partijen binnen West Brabant Oost. Ouders en CJG professional stemmen in gezamenlijkheid af waar de zorg verzilverd wordt.
- De dyslexie-aanbieder koppelt resultaten van de behandeling terug aan ouders, school en de CJG professional. Er wordt voorlopig uitgegaan van dezelfde wijze van terugkoppeling als aan de zorgverzekeraar.
- Bij afronding van de behandelingen vindt een eindevaluatie plaats tussen ouders en de zorgaanbieder. Terugkoppeling hiervan vindt plaats naar school en CJG.

Meer informatie?

Klik op de hyperlinks voor meer informatie over dyslexie op de site van het [steunpunt dyslexie](#) of de [site van het kwaliteitsinstituut dyslexie](#).

Ontwikkelbijeekoms

Met deze werkwijze is de zorg continuïteit gegarandeerd en zijn de belangrijkste stappen voor de korte termijn duidelijk gemaakt voor de scholen. Verfijning zal nog moeten plaatsvinden in de praktijk. In januari wordt vanuit de werkgroep ontwikkelagenda gestart met een groepje dat vanuit de onderwijskant kijkt naar dit proces. De vragen rond dyslexiezorg die gesteld zijn vanuit het Voortgezet Onderwijs zullen daarbij ook nadrukkelijk meegenomen worden.

Wij hopen u met deze brief voldoende geïnformeerd te hebben. Mocht u toch nog vragen hebben? Neem dan contact op met uw samenwerkingsverband of de gemeente Werkendam/Woudrichem (Miriam Teeuw, miriam.teeuw@werkendam.nl, 0183-507306). Deze zal indien nodig, contact opnemen met de gemeenten uit de werkgroep ontwikkelagenda.

Bijlage 4. Checklist signalen vroeg onderkenning dyslexie

Naam kind:		Datum:	
Naam leraar:		Schooljaar:	
Checklist signalen vroeg onderkenning dyslexie			
1. Erfelijkheid	☐ In de familie is sprake van dyslexie		
2. Klankaspect	<p>Er zijn problemen met:</p> ☐ het horen van kleine klankverschillen tussen woorden en klanken; ☐ rijmen; ☐ het samenvoegen van klanken en klank groepen (auditieve synthese); ☐ de vorming en verbuiging van gesproken woorden; ☐ het voeren van gesprekjes; ☐ woordvinding of woordenschat; ☐ het nazeggen van woorden en zinnen; ☐ het begrip van gesproken taal; ☐ het leren van versjes; ☐ articulatie.		
3. Willekeurige koppelingen	<p>Er zijn problemen met de inprenting van:</p> ☐ namen en kleuren; ☐ rechts en links; ☐ de namen van de dagen van de week; ☐ klok-kijkafspraken; ☐ versjes, rijmpjes en liedjes; ☐ namen van de kinderen uit de klas; ☐ benamingen als: onder, boven, vandaag, gisteren.		
4. Toepassing van koppelingen	<p>Er zijn problemen met:</p> ☐ het opzeggen van de telrij tijdens het aanwijzen van voorwerpen; het ☐ noemen van de dagen van de week in een gesprekje; ☐ het vlot opsteken van bijvoorbeeld linker- of rechterhand tijdens een bewegingsspelletje; ☐ de herkenning van een letter uit de eigen naam in een ander woord.		
5. Belangstelling voor geschreven en gesproken woord	☐ Houdt er niet van om voorgelezen te worden. ☐ Pakt niet uit zichzelf naar een (prenten)boekje. ☐ Weinig interesse in letters, geschreven woorden of het schrijven van eigen naam.		

